

Számítógépes könyvtári kalauzzal álmodom

Tavalyi utolsó számunkban közöltük Lengyel Monika „**Számítógépes könyvtári kalauzok**” című cikkét. **Az alábbi visszhang arról tanúskodik, hogy a számítógépes kalauzokban rejlő lehetőségeket éppen az értékeli nagyra, aki nyomtatott könyvtári kalauzon munkálkodik.**

Ahogy elolvastam Lengyel Monika *Számítógépes könyvtári kalauzok* című cikkét, lelkes tervezgetésbe fogtam. Mindez csupán néhány héttel azután történt, hogy könyvtárunkban, a Richter Gedeon Vegyészeti Gyár Rt. (a volt Kőbányai Gyógyszerárugyár) műszaki könyvtárában végre megszületett a – most már ide kell szúrnom, hogy: nyomtatott – könyvtári kalauz.

Lengyel Monika az idei OTDK keretében, kísérletképpen elkészítette az első magyar hipertext könyvtári kalauzt, az Országos Széchényi Könyvtár Hipertext Tájékoztató Rendszerét (röviden HIPERTÁR). A HIPERTÁR ismertetését és a cikket indító kitekintést (Apple Library stb.) elolvastva, és még saját kalauzkészítési tapasztalataink hatása alatt megjelent lelki szemeim előtt – az egyre többet emlegetett virtuális valóság részeként – a virtuális könyvtár.

(Nagyon sajnálom, hogy nem találok megfelelő magyar szót a „virtuális” helyett. Ha azt mondanám: „látszólagos”, azt emelném ki, hogy valami hiányzik. Vagy nevezem „dobozba zárt”, „számítógépbe rejtett” könyvtárnak? Mert hát az angol „virtual” „valami-ben benne rejlő” is jelent. Első jelentése viszont éppen a „tényleges, tulajdonképpen, lényegbeni”! Amit a számítógép – nem, amit a program[készítő] vissza tud adni belőle, az lenne a könyvtár „lényege”?!)

Felidéztem magamban könyvtári kalauzunk születését, és megpróbáltam elképzelni, vajon milyen lehet nyomtatott helyett számítógépes kalauzt készíteni?

Hadd kezdjem az elején! Miért éreztük úgy, hogy feltétlenül meg kell csinálnunk a könyvtári kalauzt? Erre a kérdésre csak több mondatban tudok válaszolni. Két-három évvel ezelőtt sok régi olvasónk hagyta el a vállalatot – olyan emberek, akik jól ismerték, és sokra becsülték a könyvtárat. Volt rá alkalmunk és időnk, hogy sokéves munkánkkal kivívjuk a megbecsülésüket. Nem sokkal később, a kedvező változásoknak köszönhetően bő egy év alatt száznál több új – felsőfokú végzettségű – szakember lépett be a Richterhez. A könyvtár mindennapos használójává lehet (elvi- leg) bármelyikük – ha küldik, ha hívjuk.

Ha küldik? A korábbi kilépések miatt lecsökkent azoknak a régi olvasónak az aránya, akik már az első napokban elhozzák a könyvtárba az új kollégáikat.

Sőt, egész osztályok alakultak meg úgy, hogy nem volt ott egyetlen ismerősünk sem!

Ha hívjuk? Örültünk, ha a hívás nélkül betoppanók kívánságait teljesíteni tudtuk. Túlterheltségünk miatt a sok új belépő töredékes vagy éppen semmilyen tájékoztatást nem kapott a könyvtár egészéről. Azért készítettük el tehát a *Könyvtári Kalauzt*, hogy az új, reménybeli olvasók rögtön átfogó képet kapjanak a könyvtári szolgáltatásokról. Ha elég gyorsak vagyunk, kihasználhatjuk azt is, hogy az új munkatársak minden tájékoztatás iránt fogékonyabbak a belépés utáni napokban, mint később, amikor beindult a „taposómalom”.

Már az eddig eltelt néhány hét is bizonyította, hogy a sok fáradság, ami a kalauz összeállításával járt, nem volt hiábavaló. Más szemmel néz ránk, több bizalommal és nagyobb elvárással közelít hozzánk az az új belépő, aki átolvasta a névre szólóan kiküldött kalauzt.

Kalauzunk készítése közben is felmerült, hogy szövegét hozzáférhetővé tehetnénk a vállalat számítógép-hálózatán. De a szövegszerkesztőből kikerülő – igaz, letöltésre alkalmas, de igen terjedelmes – dokumentumok (ráadásul ábrák nélkül) aligha lennének népszerűek. Ugyanakkor kétségtelen, hogy a vállalati gerinchálózat adta lehetőséget, vagyis azt, hogy a könyvtár egyformán elérhető lesz sok száz közeli és távolabbi munkahelyről, nem hagyhatjuk kihasználatlanul. És nemcsak az adatbázisainkat kell hamarosan megnyitnunk a távoli épületekben dolgozó olvasók előtt, hanem a tőlünk kapott segítségnek, a rólunk szóló tájékoztatásnak is szét kell terjednie ezen a hálózaton.

De ne a kalauz szövegfájljait tegyük fel a hálózatra, hanem hozzuk létre a hálózaton is elérhető kalauz-adatbázist! Valóban az a legjobb, ha ez az adatbázis hipertext-alkalmazás. Hiszen éppen a valóságos folyamatokat utánozó tájékozódás az a terület, ahol a hipertext nagyszerűsége a leginkább érvényesül.

Szerintem a számítógépes kalauz „olvasóját” nem kell a felesleges információk áradatától féltetni. Az olvasó kiválasztja a képernyőről, amire szüksége van, és csakis arról kap részletes tájékoztatást, amit kifejezetten kért. És talán a könyvtárosokat sem fenyegeti az a veszély, hogy eközben elsikkad az „átfogó kép”.

Ha jó a program, az olvasó mindig kap jelzést arról, hogy „mi minden van még!”

Nyomatott kalauzunk szétosztásakor az igényre szabott tájékoztatást úgy oldjuk meg, hogy a kalauz 27 fejezetéből mindenkinek személyre szóló válogatást küldünk. A válogatás elejére – tartalomjegyzékként – csatolunk egy felsorolást a teljes választékról, megjelenve benne az illetőnek kiküldött részeket. Aki a többi fejezetre is kíváncsi, használhatja a küldeményhez csatolt megrendelőlapot. Amíg tehát a nyomtatott kalauzból mi állítunk elő sokféle változatot a felhasználó igényeihez igazodva, addig a számítógépes kalauznak egyetlen változata létezne, és a sokféleség a felhasználásban nyilvánulna meg.

Ami mi kalauznak neveztünk el, az valójában 27 kalauz együttese, hiszen a már említett 27 fejezet egyenként is és tetszőleges válogatásban is használható. A témaköröknek nálunk négy csoportja van (a kiadott anyagot ennek megfelelően négy különböző színű papírra sokszorosítottuk):

- ▶ **Hagyományos szolgáltatások** (12 fejezet, például: Bemutatók, Könyvkölcsönzés, Folyóiratok, Könyvtárközi kölcsönzés)
- ▶ **Kivonatgyűjtemények** (6 fejezet, Chemical Abstracts, Beilstein-sorozat, Derwent-kiadványok és Pharmaprojects)
- ▶ **CD-ROM adatbázisok** (jelenleg 7 fejezet, egy általános ismertető az adatbázisok listájával, és 6 részletes útmutató egy-egy adatbázishoz)
- ▶ **Hálózati szolgáltatások** (egyelőre 2 fejezet: Online adatbázisok, Elektronikus levelezés)

Most már érzem, mennyire mesterkélte ez a csoportosítás. Elszakítja például egymástól a nyomtatott Chemical Abstractset (CA) és a CA kompaktlemezen kiadott kollektív indexeit. Ez a csoportosítás olyan kérdésekre válaszol, amilyen kérdéseket egy olvasó nem tenne fel – legfeljebb egy másik könyvtáros. (Például: Milyen referáló kiadványok vannak a könyvtárakban? Az olvasó ehelyett azt kérdezi: Megvan-e a teljes Beilstein-sorozat?)

A számítógépes kalauz ezzel szemben mentes lehet a mesterséges csoportosításoktól. Sőt képes arra, amire egy nyomtatott kiadvány aligha, hogy leutánozza az olvasó kötetlen sétáját a könyvtárban. Belépni az olvasóterembe annyi, mint lehívni a terem alaprajzát a képernyőre. Belenézni egyik vagy másik katalógusba annyi, mint rákattintani erre vagy arra a pontra ezen az alaprajzon. És ha az illető nem bókászni szeretne, hanem pontosan tudja, hogy mit akar? A számítógépes kalauz bármikor megadja neki a szót, hogy rákérdezhessen az őt érdeklő dologra. A gépi kalauztól az is elvárható, hogy egyformán jól értse az „újság(ok)”, „folyóirat(ok)”, „közlöny(ök)” vagy „Orvosi Hetilap” szavakat, és válaszul megnyissa a könyvtári folyóiratok katalógusát. Ha azután a folyóirat-katalógusban megvan a keresett cím, a képernyőn villogó

pont jelzi a polc helyét az alaprajzon. Vagy stílszerűbb, ha azt mondom: rögtön az elektronikus postaládájába kérheti a cikket az olvasó.

Igen, az általam elképzelt hipertext könyvtári kalauz nem egyszerűen megmutatja a könyvtár szolgáltatásait, hanem rögtön használni is engedi azokat! Nemcsak tájékoztatást, de hozzáférést is nyújt a felhasználóknak. Ez a számítógépes könyvtári kalauz össze van nőve a könyvtár többi adatbázisával: a könyv- és folyóirat-katalógusokkal, a kölcsönzés-nyilvántartással, a vásárolt CD-ROM-okkal és így tovább. Így válik útmutatóból igazi, akarom mondani virtuális könyvtárrá.

A virtuális könyvtár, akárcsak a kézzelfogható könyvtár, percről percre változhat. Ezért a hordozója nem lehet az egyszeri állapotot konzerváló CD-ROM, hanem csak a gyakori változásokat követni képes mágneslemez. A virtuális könyvtár egy hálózatba kötött számítógép, ahova adatátviteli vonalon keresztül jut be az olvasó.

A virtuális könyvtár napi 24 órán át tart nyitva. Olvasója talán soha nem is lép be az olvasóterembe, hanem ott(hon) marad a számítógépe mellett. A képernyőn maga előtt látja az egész könyvtárat. Arrébb tolja az egeret, egyet kattint, és már „ki is nyitotta” mondjuk a kézikönyvtári szekrényeket. A képernyőre ugró menüből kiválaszt egy kötetet, és rögtön „lapozza” is. A valóságban (!) egy teljes szövegű CD-ROM adatbázisban keres, egy távoli számítógépen. Innen már csak egy lépés az a fokozat, amikor a kézzelfogható könyvtár nem is létezik.

De hadd térjek vissza a mi nyomtatott kalauzunkhoz. Tudjuk, hogy jó néhány része hasznos lenne régi olvasóink számára is. Igyekszünk előttük is népszerűsíteni az újonnan elkészült útmutatókat, egyelőre nem sok sikerrel. Talán úgy érzik, hogy már nem szabadna rászorulniuk semmiféle segédanyagra – vagy hogy ismernek mindent, amit érdemes? Csak mi tudjuk, hogy ez mennyire nem igaz. Könnyebb lenne a helyzet, ha az útmutatók számítógépen lennének, és ha a számítógép-használat annyire korlátlan, mindennapi és egyszerű lenne, mint például az újságolvasás. Akkor mindenki, akit egy kicsit is érdekel, személytelenül, anélkül, hogy bárkitől kérnie kellene, hozzáférhetne minden anyagunkhoz.

Még csak néhány hét telt el a kalauzunk kiadása óta, de egyes fejezetei máris módosításra szorulnak. Mennyi munka nyilvántartani a hajdani címzettek, akiket majd értesíteni kell a friss változat megjelenéséről! Vagy mennyi papír veszne kárba, ha az újrairt anyagot gondolkodás nélkül kiküldenénk mindenkinek! Azt hiszem, ha más érv nem is szólna a könyvtári kalauz gépre vitele mellett, csak az, hogy ezzel elkerülhetjük a végeláthatatlan nyomtatott frissítéseket, már akkor is érdemes lenne belefogni.

Kalauzunk minden fejezet végén megadja az illetékes könyvtári szakember nevét és telefonszámát. Hozzá fordulhatnak az olvasók további felvilágosításért. Hogyan működne ez egy számítógépes kalauzban? A név mellett ott állna a házon belüli e-mail azonosító, ha már egyszer van vállalati hálózat és vállalati levelezőrendszer. Ha az olvasó üzeni akar, azonnal megteheti, mert a kalauz-adatbázisból átléphet a vállalati e-mail rendszerbe. Jó, legyen ott a telefonszám is, mert lehet, hogy az olvasó szívesebben telefonál. De ha az illető aznap éppen szabadságon van, hát ez is derüljön ki a képernyőről, meg az is, hogy mikor lesz bent legközelebb, és addig is ki helyettesíti.

Könyvtári kalauzunkon belül a legalaposabb útmutatókat a CD-ROM adatbázisokhoz készítettük, természetesen sok példával. Ehhez a képernyőfotókat kimásoltuk a kézikönyvekből, és beillesztettük az általunk írt szövegbe. Kőkorszaki módszer! Mi azt ajánljuk az olvasóknak, hogy útmutatóval a kézben üljenek oda a géphez, és nyúzzák azt az adatbázist, amíg csak bírják, mert másképp nem tanulják meg a használatát. De mi lenne, ha maga a kalauz, az általunk írt útmutató is megjelenne a képernyőn? Az olvasó bátran belevághatna a keresésbe, és ha rászorul, behívná a magyar

nyelvű útmutatót, vagy lefuttatna egy-egy példát az általunk összeállított példatárból. Sőt, a példatárat ő maga is bővíthetné!

A használatba vett nyomtatott útmutatókra előbb-utóbb beszurások, széljegyzetek kerülnek. Miért ne történhetne ez a számítógépes kalauzokkal is? A hipertext alkalmazások elvileg mindig tovább módosíthatók. Ez a lehetőség persze felveti a jogosultság kérdését is. Igen, engedjük meg, hogy az olvasó megjegyzéseket, kiegészítéseket fűzzön a számítógépes kalauzhoz! Ezzel személyre szóló kalauzváltozatot hozhat létre. Ehhez nem kellene a teljes kalauzunk „rajta lennie” az olvasói gépen, elég, ha ott csak az egyedi, az általános változatot felülíró megjegyzések tárolódnak.

Az olvasók „tollából” származó módosítások – ha az illető úgy döntött, hogy nyilvánossá teszi őket – mások számára is hasznosak lehetnek. Ilyen esetben a könyvtárosnak követnie kellene a kalauz módosulásait, és válaszképpen javítania illene a szolgáltatásokat. Mi ez, ha nem az olvasó-könyvtáros párbeszéd tükörképe?

Laikusként kérdezem: Lehet, hogy a virtuális könyvtár éppúgy „igazi”, mint a kézzelfogható?

Beérkezett: 1994. március 16-án.

Rendezze be könyvtárát a MERABONA vagy TÉKA bútorcsalád elemeiből!

Az alkatrészekből álló rendszer jól alkalmazkodik a rendelkezésre álló tér, az elhelyezésre kerülő állomány kívánalmaihoz.

Raktárakba ajánljuk az

IRINGÓ vagy **MINERCIA**

típusú tömörraktári állványokat.

Kérésükre elvégezzük a helyszíni felmérést, s ennek alapján berendezési javaslat és árajánlat kidolgozását.

Forduljon hozzánk bizalommal!

MEZŐGÉPIPARI KFT.

Üzletszerzőnk: Cavalloni Gyöngyi

1222 Budapest, Csap u. 14/A.

Telefon: 227-0237

9317 SZANY
SZABADSÁG U. 1.
TELEFON: 5, 23
MNB 331-12330